

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Соціологія»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Тема № 5 Соціальні інститути та соціальні організації

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08. 2023.р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08. 2023р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08. 2023р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол № 8 від 15.08. 2023р.

Розробник: Шелкошвеев І.В. – старший викладач кафедри соціології та психології ХНУВС

Рецензенти:

1. професор кафедри соціології та психології, доктор соціологічних наук, професор Нечитайло І.С.
2. доцент кафедри соціології та соціальної роботи ХНУ ім. Каразіна, кандидат соціологічних наук, доцент Бутиліна О.В.

План лекції

1. Сутність соціальних інститутів, їх функції
2. Специфіка соціальних організацій.

Рекомендована література

Основна

1. Артеменко С. Б. Соціологія [Електронний ресурс] : навчально-методичний посібник для самостійної роботи / С. Б. Артеменко, А. Б. Фляшнікова. — К. : КНЕУ, 2012. — 188, [4] с.
2. Гуменюк Л.Й. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). У 2-х томах. — Т.1. — Львів: ЛьвДУВС, 2019. — [Електронний ресурс]
1. Історія соціології: навчальний посібник / За ред. І.П. Рущенка. — Х.: ТОВ «Планета-Прінт», 2017. — 442 с.
2. Курчаба Т. Соціологія : навч.-метод. посіб. / Тетяна Курчаба. — Львів: ПП Сорока Т. Б., 2015. — 183 с.
5. Соціологія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів — 2-ге вид., доопр., доп / за заг. ред. В.І.Докаша. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. — 448 с.
6. Соціологія; підручник / Ю.Ф. Пачковський Н., Коваліско, І.В. Городняк та ін.; за ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю.Ф. Пачковського. — Львів; ЛНУ імені Івана Франка, 2011. - 418с.
7. Соціологія: навчальний посібник для студентів для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання, що вивчають «Соціологію» / О. В. Горпинич, О. Ю. Клименко, Л. М. Москаленко, М. С. Труш, В. Ф. Ятченко — Київ : ДУТ, 2019. — 235 с.
8. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів /За ред. В.Г.Городяненка.- К.: Видавничий центр „Академія», 2015.
9. Черниш Н.Й. Соціологія; підручник за рейтингово-модульною системою навчання.- 5-те вид., перероб. і доп. — К.;Знання, 2010. — 468с.

Допоміжна

- 1 .Вступ до соціології : Навчальний посібник / Л. Г. Сокурянська. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. — с.206.
- 2 .Городяненка. — К. : Вид. центр «Академія», 2010. — 560 с. 109.
- Соціологія. Курс лекцій/ За редакцією Старовойта І.С. — Тернопіль,Видавництво Астон, 2015. — 176 с.
3. Зарубіжна соціологія (XX – початок XXI ст.) : [хрестоматія / відп. ред. В.Г. Городяненко]. — Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2009. — 656 с.
4. Гудзеляк І. І., Котик Л. І., Ванда І. В. Соціологія: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — 95 с.
- 5 .Навчальний посібник з курсу „Соціологічні дослідження в освіті” для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». / О.А. Марущенко, Ю.С. Сіда. — Харків: ХНМУ, 2015. — 32 с.

6. Рожанська Н. В. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. / Н. В. Рожанська, О. М. Дрожанова, О. А. Онофрійчук за наук. ред. І. А. Мейжис, В. Л. Гавелі. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 336 с.

7. Черниш Н. Соціологія: [курс лекцій] / Н. Черниш. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sociology.lnu.org.ua/resursy.files/Chernysh_Soc_04.pdf

https://shron1.chtyvo.org.ua/Chernysh_Nataliia/Sotsiologhiia_Kurs_lektsii.pdf?PHPSESSID=2t5gs53hu88pcdvi5h7ngnva61

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Електронна бібліотека Інституту соціології НАН України. Режим доступу: isoc.com.ua/institute/el_library

2. Дослідження та архів даних соціологічної групи «Рейтинг». Режим доступу: www.ratinggroup.ua

3. Опитування та публікації Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Режим доступу: www.dif.org.ua

4. Банк даних Київського міжнародного інституту соціології. Режим доступу: www.kiis.com.ua

5. http://www.sociology.kharkov.ua/socio/index.php?option=com_content&task=view&id=230&Itemid=108

6. Соціологія в Україні <http://sociolog.in.ua>

7. Пошукова система Google Академія (Google Scholar) - <http://scholar.google.com>

8. Сайт «Brain Maps» - <http://brain-maps.org/>

9. <https://i-soc.com.ua/ua/institute/lib>

Текст лекції

1. Сутність соціальних інститутів, їх функції

Соціальне життя виникає й розвивається тому, що існує залежність між людьми. Сучасне суспільство не може існувати без складних соціальних зв'язків і взаємодій. Соціальні інститути й організації забезпечують відносну сталість соціальних відношень у суспільстві.

Поняття "соціальний інститут" означає сталий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, настанов, які регулюють різні сфери людської діяльності і організовують її в систему соціальних статусів, ролей.

Наприклад, поняття "інститут матеріального виробництва" має на увазі не конкретну соціальну організацію одного із підприємств, а комплекс норм, які здійснює велика кількість соціальних організацій, підприємств, випускаючих промислову продукцію.

Термін "соціальний інститут" першим запропонував Г. Спенсер, який вважав, що будь-який соціальний інститут складається як стала структура соціальних дій.

Згідно зі Г. Спенсером, вивчення соціальних інститутів є вивченням будови і розвитку суспільства, аналіз виникнення, росту, змін, зломів, отже воно і складає сутність соціології, як науки.

Поняття "соціальний інститут" прийшло у соціологію з юридичних наук, де воно позначало комплекс юридичних норм, які регулюють соціально-правові відносини (інститут власності, сім'ї, шлюбу, успадкування тощо). У соціології поняття "інститут" набуло широкого значення і позначає широкий спектр соціально-регульованої та організованої поведінки людей.

Соціальний інститут (з лат. - устрій, установа) - це форма закріплення і спосіб здійснення спеціалізованої діяльності, яка забезпечує стабільне функціонування суспільних відносин.

Можна дати формальне визначення соціального інституту:

соціальний інститут - це організована система зв'язків і соціальних норм, яка об'єднує визначні суспільні цінності і процедури, задовольняючи основним потребам суспільства. Суспільні цінності - значущість явищ і предметів з точки зору їх відповідності чи невідповідності потребам суспільства, соціальних груп і особистості. Суспільні цінності існують як у вигляді колективних уявлень, так і суб'єктивних уподобань, переваг, є орієнтирами діяльності людини.

Під суспільними процедурами розуміються стандартизовані зразки поведінки в групових процесах, а під системою соціальних зв'язків - поєднання ролей і статусів, через які ця поведінка здійснюється й утримується в певних межах.

Умовою появи, існування й розвитку соціального інституту, його зникнення є соціальна потреба.

Соціальна потреба - необхідність у чомусь для підтримання життєдіяльності людини, соціальної групи чи суспільства загалом, внутрішня спонукальна сила активності. Спонукальні сили діяльності соціальних груп, мас людей, спираючись на які суспільство може вдаватися до необхідних управлінських впливів на цю діяльність, являють собою інтереси. Соціальний (суспільний) інтерес спрямований на соціальні інститути, установи, норми взаємовідносин у суспільстві, від яких залежить розподіл предметів, цінностей і благ, що забезпечують задоволення потреб. Соціальні інтереси лежать в основі будь-яких форм боротьби й співробітництва між людьми.

Поступовий розвиток інтересу веде до появи у соціального суб'єкта мети у відношенні конкретних соціальних об'єктів. Момент появи мети означає усвідомлення соціальним суб'єктом ситуації і його можливості надалі розвивати свою активність і готовність до здійснення соціальної дії.

Соціальна дія - це спосіб розв'язання соціальних проблем і суперечностей, які ґрунтуються на зіткненні інтересів і потреб головних соціальних сил даного суспільства. Це акція (вчинок), до якої вдається суб'єкт з метою забезпечення в певній соціальній ситуації необхідних змін, а також для задоволення власних потреб чи реалізації поставлених цілей. Соціальні дії являють собою ланки ланцюга, який має назву: соціальна взаємодія.

Соціальна взаємодія - центральне поняття деяких соціологічних теорій, в основі якого - уявлення про те, що соціальний діяч, індивід, соціальна група, організація або суспільство завжди перебувають у фізичному чи

мисленому оточенні інших соціальних діячів, індивідів, соціальних спільнот і поводяться відповідно до цієї соціальної ситуації. Соціальні інститути є одним із варіантів соціальної взаємодії (поряд із соціальними відносинами і соціальними спільнотами).

Суттєві (життєво необхідні потреби соціальних груп (спільнот) можуть бути зрозумілими лише з їх позиціями у соціально-економічній структурі суспільства і тенденціями розвитку останнього. Для своєї життєздатності люди повинні певним чином відтворювати себе, споживати продукти харчування, одяг, знання, використовувати житло та ін. Різні функції праці потребують різних витрат на підготовку працівників, на їх відтворення, тобто різного протягу навчання, різного складу благ та послуг. Соціально-економічна неоднорідність праці приводить і до неоднорідності потреб. Розмір цих потреб залежить від ефективності праці, масштабів, кількісних і якісних характеристик суспільного виробництва, характером виробничих відносин, рі-внем культури країни, історичними традиціями.

Необхідність соціальних інститутів зумовлена суспільними, насамперед необхідністю підтримання цілісності суспільства, що забезпечується комунікацією між членами суспільства, виробництвом товарів і послуг, необхідних для життєздатності членів суспільства, розподілом цих товарів і послуг, постійним підновленням членів суспільства як біологічним шляхом, так і за допомогою соціалізації індивідів у межах певної культури; контролем за поведінкою членів суспільства для гарантування виконання соціальних функцій. Усі ці соціальні потреби задовольняються не автоматично, а тільки організованими зусиллями членів суспільства, тобто за допомогою соціальних інститутів.

Соціальні інститути служать не тільки для організації спільної діяльності людей завдяки їх потреб, Вони також регулюють використання ресурсів, які має суспільство,

У сучасному суспільстві кожна людина належить до різних інститутів. Соціальні інститути класифікують на основі змісту, функцій, які вони виконують. Виділяють такі соціальні інститути: сімейні, політичні, економічні, соціально-культурні й виховні, релігійні.

Інститут сім'ї виконує певні соціальні функції. Соціологія вбачає функції сім'ї у виявленні життєдіяльності, активності сім'ї та її членів.

Репродуктивна функція сім'ї полягає в забезпеченні біологічного відтворення суспільства й задоволенні потреби людини в дітях.

Виховна — функція в соціалізації молодого покоління, підтриманні культурної безперервності суспільства, задоволенні потреб у батьківстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях.

Економічна і побутова функції дають змогу підтримувати фізичне здоров'я членів суспільства, економічно утримувати неповнолітніх, доглядати дітей, надавати і отримувати господарчо-побутові послуги.

Важливою функцією сім'ї є первинний соціальний контроль. Адже сім'я здійснює первинну регламентацію поведінки людини в різних сферах

життєдіяльності, а також відповідальності й зобов'язань у стосунках між членами сім'ї.

Духовно-емоційна функція забезпечує розвиток особистісних якостей членів сім'ї, сприяє їх духовному взаємозбагаченню, здійснює їх психологічний захист, надає емоційну підтримку. Важливою є сексуальна функція сім'ї, її суспільна роль полягає у реалізації контролю щодо особи, індивідуальна - у задоволенні сексуальних потреб людини.

Політичні інститути зв'язані з одержанням, використанням, підтримкою державної влади. Держава, її органи й установи, партії належать до політичних інститутів.

Політичні інститути забезпечують здійснення публічної влади в суспільстві, служать задоволенню соціальних потреб та інтересів. Вони виконують функції керівництва, управління, організації, соціального контролю. Політичні інститути покликані підтримувати суспільний і державний лад за допомогою соціальних санкцій, - узгоджувати інтереси (особисті, групові, суспільні) й регулювати виникаючі соціальні та політичні конфлікти.

Система основних політико-правових, економічних, соціальних відносин, які закріплюються державно-правовими (конституційно-правовими) нормами, зветься державним ладом. Державний лад може бути конституційним, якщо мова йде про конституційну державу, тобто державу, яка впливає на суспільний лад правовим шляхом (встановлюючи або санкціонуючи правові норми, забезпечуючи їх реалізацію на основі Конституції та інших легітимних джерел права), виконує певні обов'язки перед людиною й суспільством.

Політичні інститути - держава, політичні партії й інші соціально-політичні об'єднання (в різній якості й мірі) займаються питаннями виробництва й санкцій. Окрім того, вони регулюють відтворювання - та зберігання моральних, правових, ідеологічних цінностей, підтримують соціальні групи, які утворилися в суспільстві.

До економічних соціальних інститутів належать ті, які займаються виробництвом, розподілом і обміном благ, послуг, регулюванням господарської діяльності, організацією праці тощо.

Виховними та культурними є інститути, створені для розвитку культури, соціалізації молодого покоління, передачі йому культурних цінностей суспільства. До них відносять сім'ю як виховний інститут, навчальні, наукові, художні заклади.

Релігійні соціальні інститути допомагають задовольняти запити, потреби, пов'язані з розумінням того, що вважається надприродним і священним.

Формування різних типів соціальної практики як соціальних інститутів називається *інституалізацією*.

Передумови інституалізації:

1) виникнення суспільних потреб у нових типах суспільної практики;

2) наявність певних соціально-економічних, політичних, ідеологічних умов;

3) розвиток необхідних організаційних структур;

4) інтерналізація (засвоєння) індивідами вироблених суспільством і різними соціальними групами норм, цінностей, установок, стереотипів, уявлень тощо.

Завершення процесу інституціалізації є інтеграція нового виду соціальної практики в існуючу структуру соціальних відносин.

Взаємопов'язана система соціальних інститутів забезпечує задоволення потреб членів суспільства, регулює їх поведінку, гарантує розвиток спільноти як цілого, надає цьому розвитку сталості. Завдяки соціальним інститутам здійснюється соціалізація індивідів.

Соціалізація - процес засвоєння індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих суспільству, соціальній групі, до яких він належить.

Отже, соціальні інститути визначають орієнтацію соціальної діяльності й соціальних відносин через узгоджену систему стандартів поведінки індивіда, людей. Кожен такий інститут характеризується наявністю мети діяльності, конкретними функціями, що забезпечують її досягнення, певною кількістю соціальних ролей.

Соціальні інститути виконують у суспільстві функції соціального управління та соціального контролю.

Соціальний контроль - це сукупність цінностей, норм, заходів, за допомогою яких суспільство чи соціальна група забезпечують певний соціальний порядок, тобто упорядкованість суспільного життя, соціальних дій. Соціальний контроль дає можливість суспільству, його системам забезпечити додержання нормативних умов, порушення яких заподіює шкоди соціальній системі. Важливими атрибутами та елементами соціального контролю є цінності, правові й моральні норми, адміністративні розпорядження, рішення, звички, звичаї, різні санкції.

Для здійснення соціального контролю використовуються різні заходи: переконання, накази, заборони, примус, тиск аж до застосування фізичного насилля, система способів вираження вдячності, визнання нагороди. Атрибути, елементи, заходи соціального контролю виникають, існують та здійснюються завдяки дії соціальних інститутів.

Дії соціальних інститутів стимулюють поведінку учасників соціальних зв'язків і відносин, яка узгоджується зі стандартами поведінки, які є загальноприйнятими для конкретного соціального середовища. Поведінка учасників соціальних зв'язків і відносин повинна бути корисною як для них самих, так і для соціального середовища, у якому вони жи-вуть і здійснюють свою діяльність. Одночасно діяльність соціальних інститутів спрямована на придушення пове-дінки, яка руйнує соціальне середовище.

Однією з функцій соціальних інститутів є упорядкування діяльності різних людей шляхом зведення їх до завбачуваних зразків соціальних ролей.

Роль - модель поведінки, відповідно до статусу людини.

Соціальний статус - становище індивіда або соціальної групи щодо інших індивідів і груп, яке визначається соціально-значущим для даної суспільної системи ознаками (економічними, професійно-кваліфікаційними, соціально-демографічними тощо). Кожний статус охоплює кілька ролей (роль у сім'ї, професійній, політичній, суспільній діяльності).

Функції інтеграції, упорядкування, підтримання функціонування суспільства як системи взаємодій індивідів і груп виконують соціальні норми.

Соціальна норма - загальновизнане правило, зразок поведінки чи дій індивідів, соціальних груп. За допомогою соціальних норм вимоги суспільства переводяться в еталони, моделі, стандарти поведінки цих груп і в такій формі адресуються особистості. Соціальна поведінка людини, реалізація її як особистості, виконання соціальних функцій тощо забезпечуються засвоєнням і втіленням у поведінці саме соціальних норм, які диктує їй певна соціальна група. Необхідна умова дієвості соціальних груп - їх відповідність установленим у даному суспільстві цінностям.

Соціальна цінність - значущість явищ і предметів з точки зору їх відповідності чи невідповідності потребам суспільства, соціальних груп і особистості.

Виконання індивідами своїх соціальних ролей, яке базується на здійсненні очікуваних дій і дотримується зразків (норм) поведінки - необхідна умова діяльності соціального інституту.

Отже, за допомогою соціальних інститутів підтримується соціальний порядок або певна рівновага у процесі суспільного життя. Стабільність у суспільстві залежить від задоволення потреб людей у межах, визначених системою соціальних інститутів.

З соціальними інститутами тісно зв'язані **соціальні організації**.

Можна виділити дві специфічні (особливі) риси, які відрізняють організації від других видів соціальних груп.

Організації - це соціальні групи, перш за все, орієнтовані на досягнення взаємопов'язаних і специфічних цілей. У кожній організації дії її членів об'єднані й узгоджені для досягнення загального для неї результату в певній галузі людської діяльності. Наприклад, підприємство існує для забезпечення випуску конкретної продукції. Політичні партії можна визначити як усталені добровільні об'єднання людей, які мають центральні й місцеві організації. Політичні партії мають ціль: отримати державну владу (чи її частину) перш за все за допомогою масової підтримки громадян. Вони мають намір використати державну владу в інтересах своїх членів, виборців і свого керівництва. Політичні партії - це організації, члени яких об'єднані спільними інтересами й цінностями. Це має вираз в ідеології та виборчих платформах.

Окрім того, організації - це такі групи, яким властива висока міра формалізації. У їх внутрішній структурі правила, регламенти, розпорядок охоплюють практично всю сферу поведінки її членів. Вони ясно й точно сформульовані і обіймають усі ролі й ролеві зв'язки щодо дій членів

організації. Директор, його помічники або рядові виконавці - усі вони підпорядковані правилам, які встановлюють їх обов'язки, взаємовідносини на службу субординацію (службове підкорення молодших за посадою старшим, виконання правил службової дисципліни) незалежно від їх особистих якостей.

На підставі перелічених основних рис можна дати визначення організації як соціальної групи, яка орієнтована на досягнення взаємозв'язаних специфічних цілей і формування структур, більш високого порядку.

Найбільш поширеними типами організації є формальні й неформальні організації. Головним критерієм такого розділення служить формалізація (формальний - заснований на писаних правилах і законах) існуючих в організаціях зв'язків, взаємодій, статусів, ролей, норм і цінностей.

Формальна організація, як правило, виникає в результаті відповідного адміністративного, політичного рішення, в її основі лежить розділення праці, їй присутня глибока спеціалізація, діяльність такої організації чітко регламентована, зумовлена юридичними нормами і так далі. Розділення праці виступає як система статусів - посад, а кожна з них має визначні функції (призначення, виконання ролі). У такій організації суворо упорядковуються посадові статуси згідно із схожістю функціональних завдань, утворюється ієрархія: керівник - підлеглий.

Для успішного функціонування формальної організації потрібна ділова інформація. Її походження, прийняття правильного рішення залежить від організації багатобічних зв'язків. Формальна організація розрахована на індивідів, підготовлених до виконання визначених функцій. Між суб'єктами (людьми, які мають права і обов'язки, здійснюють їх) не передбачаються ніякі інші відносини, окрім службових, регламентованих правилами внутрішнього розпорядку, наказами і так далі. Ці й інші документи, вказівки адміністрації є нормами, якими керується організація.

Одним із перших запровадив у соціологію категорію формальної організації німецький вчений М. Вебер. Він висловив правильне припущення, що формальна організація, як правило, прямує перетворитися в бюрократичну систему.

Бюрократія - це масштабна система, в якій існує поділ службовців на ранги. Термін "бюрократія" французького походження від слова "бюро" - офіс, контора.

М. Вебер стверджував, що без бюрократії неможливе здійснення технічного, технологічного, організаційного прогресу. Він сформулював основні риси бюрократії ідеального типу. Бюрократія ідеального типу передбачає такі властивості: управлінська діяльність здійснюється постійно; існує стеля, сфера діяльності влади й компетенції на кожному рівні й для кожного суб'єкта в апараті управління; провідний керівник здійснює контроль за чиновником нижчого рангу, який відділений від власності на засоби управління, а посада відділена від суб'єкта, який виконує адміністративні функції; управлінська праця стає особливою професією;

існує система підготовки чиновників, управлінські функції документуються; в управлінні головним є принцип безособистості.

Головна перевага бюрократії, по М. Веберу, - це висока господарсько-економічна ефективність: точність, швидкість, знання, постійність процесу управління, службова таємниця, єдиноначальність, субординація, мінімум конф-ліктів і економічність, повага до професіоналізму колег. Головний недолік бюрократії нехтування специфіки конфліктних ситуацій, дії за шаблоном, відсутність необхідної гнучкості, зловживання владою. Щоб боротися з цими та іншими негативними явищами, вчений пропонував систему контролю, гарантій, які обмежують владу бюрократії.

Проблема протиріччя між бюрократичною організацією управління й творчою працею, яка передбачає сприймання всього нового, це питання вживання будь-якої формальної організації в умовах ринкової економіки.

Французький соціолог М. Кроз'є відмічав, що характер зв'язків і відносин, які склалися в бюрократичній організації, перешкоджає інноваціям (нововведенням). Знання й здібність до творчості не можуть передаватися у приказному порядку. Американські соціологи Блау і Скот на основі емпіричних досліджень доказали, що групи, які виконують прості завдання, вирішують їх краще, коли існує ієрархічна (від вищого до нижчого) структура управління. А групи, які вирішують складні, комплексні, невизначені проблеми, дають кращі результати, якщо організаційні відносини виключають ієрархічну систему влади (здібності одних людей нав'язувати свою волю другим людям і мобілізувати ресурси для досягнення мети).

Бюрократія як ідеально-типова система організаційних відносин передбачає перетворення одиничних і особливих інтересів у загальні інтереси організації. Вона виключає наявність власного інтересу в управлінських структурах та осіб: канцелярії й установи створюються для реалізації цілей організації. Але в середині організацій діють конкретні люди, матеріальні та інші інтереси яких більш зв'язані не стільки з цілями організації взагалі, скільки з фактом існування установ і формами регламентації управлінської діяльності. К. Маркс відмічав існування особливого корпоративного інтересу бюрократії в державі.

У суспільстві паралельно з формальними організаціями виникають і функціонують неформальні організації. Вони з'являються стихійно або свідомо для вирішення соціальних потреб.

Неформальна організація - це організація, яка виникає без посереднього зовнішнього діяння. Неформальні організації виникають і діють тоді, коли формальні організації не виконують будь-яких функцій, важливих для суспільства. Неформальні організації, групи, об'єднання являють собою самоорганізовані системи соціальних зв'язків, відносин. Вони створюються для реалізації загальних інтересів суб'єктів організації.

Член неформальної організації більше самостійний, ніж член формальної організації в досягненні індивідуальних і групових цілей. Він має більше свободи у виборі форми по-ведінки, взаємодії з іншими членами

організації, групи. Ця взаємодія у більшій мірі залежить від особистих симпатій. Відношення з іншими суб'єктами не регламентовані наказами, установленнями керівництва, розпорядженнями. Але в таких організаціях або групах немає жорсткого регламенту, дисципліни. Неформальна організація менш стійка, ніж формальна. Вона більше схильна до змін. Її структура й відносини у неї в значній мірі залежать від ситуації, яка складається.

Для організації колективних дій, спрямованих на реалізацію загальних цілей, люди належать уникнути ієрархії у своїх взаємовідносинах.

Соціальна ієрархія - універсальна форма побудови соціальних систем (держава, недержавні організації, поселення на основі підпорядкованості, коли "нижчі" рівні організації контролюються її "верхніми" рівнями. В ієрархії виявляється централізована функція управління, єдиноначальність, лідерство. Ця функція ієрархії виникає внаслідок неможливості (за деякою межею) безпосередньої взаємодії великої кількості людей і природної необхідності виділення посередника - посади, функції, органу.

Ієрархія - це одностороння особиста залежність однієї людини від іншої. Це означає, що один із працівників може подіяти на становище іншого без того, щоб той, інший, також міг подіяти на першого (взаємовідносини по лінії субординації керівника й підлеглого). Ієрархія функціонує як влада. Це виявляється в тому, що члени даної організаційної системи підкоряються правилам і вказівкам. Обов'язкова ознака влади - застосування санкцій (заходів позитивного або негативного діяння). Негативні санкції передбачають, здійснення покарання за поведінку, яка не відповідає нормі (сукупності всіх правил, які прийняті в організації). Навпаки, позитивні санкції заохочують людей, які додержуються норм, ефективно працюють.

Кожна більше чи менше розвинута організація повинна мати у своїй структурі спеціальний орган, основним видом діяльності якого служить виконання деякої сукупності функцій, спрямованих на забезпечення учасників організації цілями, узгодження їх зусиль. Такий вид діяльності називається управлінням.

Соціальне управління - свідомий цілеспрямований вплив на соціальну систему, організацію, інститут або процес, метою якого є приведення на пряму і темпів їхнього розвитку та функціонування у відповідність із дією об'єктивних соціальних законів. Організаціям присутнє також і самоуправління (колективне управління, участь усіх членів організації у роботі відповідного органу управління).

Висновок

Отже, соціальний інститут – це стійка організована форма діяльності груп, спільнот людей, соціальних верств, форма закріплення і здійснення спеціалізованої діяльності.

Як уже розглянуто вище функціонування соціальних інститутів відбувається у межах відповідних соціальних організацій. Роль соціальних інститутів і організацій є досить важливою у житті суспільства, кожен соціальний інститут виконує певні функції у суспільстві, що здійснюються через соціальні організації.

Відмінність соціального інституту пролягає в тому, що соціальна організація виконує інтегративну функцію у всіх сферах і на всіх рівнях соціальної системи: оформляє людей у колективи. Соціальна організація являє собою труп людей, яка спільно реалізує загальну мету. А соціальні інститути упорядковуються, організовуються системою управлінських відносин. Від ступеня упорядкованого й ефективного функціонування соціальних інститутів залежить становище в суспільстві, його стабільність і динамічний розвиток.